

DARBE VE DEMOKRASİ KAVŞAĞINDA LİBYA VE SUDAN'DAKİ KRİTİK GELİŞMELER

PROF. DR. AHMET UYSAL

Başkan ORSAM

“

Batı kampı içindeki Libya demokratik sürecine destek yönündeki çelişkiler ve Fayiz es-Serrac, Fethi Başağa ve Ahmed Muaytik gibi liderlerin dış bağlantıları ve Hafter'i tamamen yenilgiye uğratamamaları tam anlamıyla diplomatik zafere ulaşmayı engellemiş ve Libya'da arzulanan istikrar sağlanamamıştır.

”

Sudan ve Libya, Kuzey ve Doğu Afrika'nın iki önemli ülkesidir. Bölünmeden önce Sudan Afrika'nın en geniş ülkesiydi. Bugün bile Cezayir ve Kongo'dan sonra coğrafi açıdan üçüncü büyük ülkedir ve onu Libya takip etmektedir. Geniş coğrafya doğal olarak bu ülkelerin zengin doğal kaynak potansiyelini ve stratejik önemini artırmaktadır. Mısır bu iki ülkeyi arka bahçesi olarak görmesine rağmen Türkiye ile de

derin tarihi bağları ve ortak çıkarları olan bu ülkeler Türkiye'yi bölgede önemli dengeleyici olarak kabul etmektedir. Sudan ve Libya belirli süredir ciddi siyasi ve ekonomik zorlukları tecrübe etmektedir ve özellikle şu zamanlarda bu ülkelerin yapacakları tercihler ülke içi ve bölge dengelerine etki edecektir.

YAKLAŞAN LİBYA SEÇİMLERİ VE YOĞUNLAŞAN BELİRSİZLİKLER

Libya ile başlayacak olursak Arap Baharı'ndan sonra Muammer Kaddafi rejimini dış destekle deviren Libya halkı, 2013 Mısır darbesinin ardından aynı darbe senaryosuyla muhatap olsa da özellikle Libya'nın batısında darbeye gösterilen direnç statükocu güçlerin baskılanmasını sağlamıştır. Libya'daki aktörler ve bu aktörleri destekleyen bölgesel-küresel devletler arasında ilk uzlaşma 2015 yılında Fas'ın Suhayrat Anlaşması ile olmuş ve sonucunda Libya mutabakat hükümeti kurulmuştur. Darbeci kampın ve statükocu güçlerin desteklediği Halife Hafter daha sonra bu hükümeti devirmeye çalışmış ve bu defa Türkiye'nin desteğiyle meşru muta-

bakat hükümeti bu süreci engellenmiştir. Ancak Batı kampı içindeki Libya demokratik sürecine destek yönündeki çelişkiler ve Fayiz es-Serrac, Fethi Başağa ve Ahmed Muaytik gibi liderlerin dış bağlantıları ve Hafter'i tamamen yenilgiye uğratamamaları tam anlamıyla diplomatik zafere ulaşmayı engellemiş ve Libya'da arzulanan istikrar sağlanamamıştır.

Bu süreçten sonra uluslararası güçlerin talebiyle devreye giren Birleşmiş Milletler (BM) gözetiminde,

ülkede ikinci kez uzlaşî hükûmeti kurulmuştur. Ancak Hafter ve dış destekçileri meşru hükûmetin kendi kontrolündeki alanlarda faaliyetlerini engellemiş ve darbe anlayışından vazgeçmeyerek uzlaşî sürecini kendi çıkarları için kullanmaya çalışmıştır. Aralık 2021'in sonunda yapılacak seçimlere doğru giden Libya'da son günlerde Hafter tarafı orduyu kimseye teslim etmeyeceği yönündeki açıklamasıyla hem uzlaşî hükûmetinin işleyiş mekanizmalarını tıkamaya çalışmakta hem de kazanma şansı gör-

düğü seçimlere hazırlanmaktadır. Diğer taraftan, Batı bölgesindeki milisler arasında çatışmaların artış göstermesi güvenlik kaygılarını derinleştiren diğer önemli bir faktördür.

Bu gelişmelere ek olarak Tobruk Parlamentosunun, Ulusal Birlik Hükûmeti'nden güvenoyunu çektiğini açıklaması Libya'daki siyasi tabloyu daha kırılgan hâle getirir de amacına ulaşamamıştır. Tobruk Parlamentosunun güvenoyunu çekmesi, usule aykırı şekilde nisab

sayısı sağlanmadan ve gizli oylama usulüne uyulmadan yapılmıştır. Ayrıca Hafter'in seçimlerde yer alabilmesi için yeni düzenlemeler ve seçim kanunu çıkardığını açıklayan Tobruk Parlamentosuna, uzlaşî hükûmetinden ve siyasi figürlerden ciddi eleştiriler gelmiştir. Libya'nın batı bölgesindeki halk ise doğu bölgesinde Hafter ve siyasi destekçilerinin yeni darbe girişimlerine tepkisini ve uzlaşî hükûmetine desteği sokaklara çıkarak göstermiştir.

Seçime başkan adayı olarak girmek isteyen Hafter, ordudaki görevini ve yetkilerini 3 aylık geçici süreyle özel kalemi Abdul Razzak el-Nadhuri'ye devrettiğini açıklamıştır. Bu durum halkın endişesini azaltmamış ve bu ikilinin hütle yaptığı kaygıları yoğunlaştırmıştır. Bu da bizlere Hafter'in Libya halkını ve bu halkın çıkarlarını açıkça tehdit ettiğini göstermektedir: Eğer Hafter seçilirse zaten başkan olacaktır; seçilemezse de askerî yetkilerini tekrar üstlenip üçüncü defa darbe yapmaya yöneleceği beklenmelidir. Daha önce seçimlerden kaçan darbeci kampın ve uluslararası destekçilerinin baskın bir seçimde kendilerinin seçilme ihtimalini gördükleri için bu süreci onayladıkları anlaşılmaktadır.

Hafter ve darbe kampının, Başbakan Abdulhamid Dibeybe'nin performansından ve güçlenen iç-dış meşruiyetinden rahatsız olduğu söylenebilir. Çünkü göreve geldikten sonra Dibeybe'nin ciddi siyasi-ekonomik adımlar attığı söylenebilir. Bu bağlamda petrol üretimi yeniden başlamış, temel hizmetler yetersiz de olsa verilmiş ve Doğu-Batı karayolu açılmıştır. Darbe teşebbüsü esnasında Halife Hafter bu teşebbüsün oluşturduğu milyarlarca dolar harcamayı hükümete ödetmek istemiş ve ondan karşılık bulamayınca Dibeybe hükümetini düşürüp koalisyon hükümeti kurmayı hedeflemiştir. Söz konusu bu ortaklıkta öne

çıkan isim ise İçişleri Bakanı Fethi Başağa'dır. Başağa'nın Akila Salih ve Hafter ile daha önceden görüştüğü ve önceki ortak hükümet listesi oluşturdukları gün yüzüne çıkmıştır ve kendisinin Libya'da darbe sürecine destek veren en ön plandaki aktörlerden Fransa'ya yakın konumlandığı bilinmektedir.

“
Darbeci Hafter'in Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Fransa, Rusya ve Mısır gibi ülkelerin desteğiyle hareket ettiği açıktır. Ancak doğrudan darbe hesapları tutmadığı gibi dolaylı yöntemle hükümet düşürme planı da gerçekleşmemiştir.

Hafter bloku, kendine ait milisleri de bulunan Fethi Başağa'yı öne sürerek hem Fransa ile iyi ilişkilere sahip olup hem de Misratalı olmasından dolayı Batı'dan da destek alabileceklerini düşünmektedir. Bu duruma en başında Libya halkının destek veremeyeceği öngörülebilir. Darbeci Hafter'in Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Fransa, Rusya ve Mısır gibi ülkelerin desteğiyle hareket ettiği açıktır. Ancak doğrudan darbe hesapları tutmadığı gibi dolaylı yöntemle hükümet düşürme planı da gerçekleşmemiştir.

Hafter'in başarısız kararlarının halk ve destek aldığı dış güçler arasındaki imajını-etkisini zayıflatacağı söylenebilir. Böylesi kırılğan bir siyasi ortam ve küresel-bölgesel aktörlerin Libya konusunda güçlü mutabakatının olmadığı bir düzlemde Libya'da seçimlere hazırlık, Batı-Doğu arasında seçimlerin nasıl yapılacağına yönelik tartışmalar bağlamında devam etmektedir. Henüz gerçekleşip gerçekleşmeyeceği net olmayan aralık seçimlerinin iptali ya da gerçekleşmesi pek çok önemli değişim potansiyelini beraberinde getireceği için oldukça kritiktir.

SUDAN'DA KIRILGAN YAPI VE KAYGILANDIRICI GELİŞMELER

Arap dünyası ile Afrika bölgesi arasındaki ilişkiler ve dünya ticareti açısından önemli olan Sudan'da yeniden ciddi gelişmeler yaşanmaktadır. Yine Mısır'ın arka bahçesi olarak gördüğü Sudan ile Türkiye arasında tarihî arka plana sahip güçlü ilişkiler söz konusudur ve günümüzde iki ülke arasında oldukça fazla ortak çıkar alanı bulunmaktadır. 2019'daki yaygın gösterilerden sonra Ömer el-Beşir hükümeti devrilmiş ve yerini asker-sivil karmasını andıran geçiş hükümeti almıştır. Hükümetin sivil kanadı toplumsal tabanı olmayan sol gruplardan oluştuğu ve Batı ülkelerince desteklendiği için iki yıl içerisinde yapılması planlanan seçimleri mümkün olduğunca ertelemişlerdir. Sivil kanadın aksine şaşırı şekilde el-Beşir destekçileri olarak bilinen askerî kanat ise belki de toplumsal tabanına güvenerek seçimlerin yapılmasını daha fazla dillendirmektedir.

Mevcut durumda ekonomik ve siyasi yönden oldukça zor sorunlarla karşılaşan Sudan, bazı Batı ülkelerinden ve Körfez aktörlerinden vadedilen yardımları alamadığı için yeniden derin krizlere gebe gözükmektedir. Kötü gidişata salgının eklediği sorunlar ülkedeki durumu adeta Beşir dönemini artırır hâle getirmiştir. Bu durum, ülkede farklı darbe teşebbüsleri ihtimalini güçlendirmektedir. Bilindiği gibi bunlardan en belirginini, 21 Eylül tarihinde Zırhlı Birlikler Komutanlığında görülmüştür. Girişimin sorumlusu Zırhlı Birlikler Komutan Yardımcısı Tümgeneral Abdülbaki Hasan Bakari olarak açıklanmıştır. Darbe teşebbüsü engellense de sivil ve asker kanatları arasındaki gerginlik ve ayrışma daha görünür olmuştur.

Sudan'daki ordu yapısı içinde ikili bir yapı vardır: Merkezî Ordu ve Hızlı Destek Kuvvetleri. Bu ikisi arasında darbe için bir koordinasyon ve iş birliği sağlanmadan darbenin gerçekleşmesi şimdilik pek mümkün gözükmemektedir. Hızlı Destek Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Muhammed Hamdan Dagaló, Körfez'e ve özellikle Suudi Arabistan'a yakın olarak bilinmektedir. Tümgeneral Bakari ise İslami eğilimiyle tanınmaktadır. Anlaşılan o ki eğer bir darbe olursa bazı Körfez ülkelerinin de bunu onaylaması beklenmektedir. Bahsi geçen Körfez ülkelerinin herhangi bir ideolojik tutuma önem vermeden bölgede demokratik yönetim istemediği anlaşılmaktadır.

Sudan'da şimdiki geçiş hükümetinde sivil ve askerî temsilciler arasındaki ihtilaf iyice derinleşmiştir. Ayrıca, ülkede hâlen bir

yasama organının bulunmaması demokratik değerler açısından istenmeyen bir durum teşkil etmektedir. Mevcut hükümetin sivil Başbakanı Abdullah Hamduk, ülkedeki kutuplaşmaların ve ekonomik sorunların giderileceğine dair vaatlerde bulunmuştur ancak geçen iki yılda bu konuda önemli mesafe katedememiştir. Hamduk hükümetinin sivil kanadına Batı'nın desteği devam etmekte ve ABD bu konuda darbeyi destekleme ihtimali olan Mısır'a da baskı yapmaktadır. Hamduk hükümeti ekonomik sıkıntıların giderilmesi için Uluslararası Para Fonuna (IMF) başvurmuştur ancak IMF tarafından talep edilen reformlar gerçekleşmediği için beklenen mali destek gelmemiştir. Dolayısıyla ağırlaşan ekonomik koşullar toplumun bazı kesimlerini sokak gösterilerine itmiştir.

Sudan'daki darbe teşebbüsünde dikkat çeken en kritik husus ise geçiş hükümetinin halka yaptığı sokaklara inip darbeye direnme çağrılarının büyük oranda cevapsız kalmasıdır. Bu durum halkın diğer bir darbe süreciyle iktidarı ele geçiren mevcut yönetimden hoşnut olmadığını göstermektedir. Ülke içerisindeki bölünmeler, giderek artan kutuplaşma, ekonomik sıkıntılar, halkın hükümete güvenisizliği ve hükümetin etkili küresel-bölgesel güçlerden yeterince destek alamaması ülkede yaygın istikrarsızlıkların süreceğini göstermektedir. Bu istikrarsızlıklar, askerî darbe girişimleri ve Darfur'un bölünmesi gibi sorunların ülkenin gündeminde kalmasına yol açmaktadır. Bu konularda mevcut hükümetin alabileceği önlemler, ilerleyen süreçlerde Sudan'daki

gelişmeleri etkileyecek temel parametreler olacaktır.

“
Mevcut hükümetin sivil Başbakanı Abdullah Hamduk, ülkedeki kutuplaşmaların ve ekonomik sorunların giderileceğine dair vaatlerde bulunmuştur ancak geçen iki yılda bu konuda önemli mesafe katedememiştir.
”

Sonuç olarak, Sudan'daki tablonun Libya'dakine kıyasla daha olumsuz olduğu anlaşılmaktadır. Sudan'daki demokratik süreç, ülkedeki asker, toplum, ekonomi ve hukuk dengelerinin yanı sıra bölgesel ve uluslararası güçlerin çıkarları çerçevesinde şekillenecektir. Geçen süreç içerisinde beklendiğinin aksine ülkedeki askerî darbe riski artmıştır. Diğer taraftan Libya'da Başbakan Dibeybe'nin görece başarılı bir performans sergilemesi, dış dünya ile iş birliği çabaları ve ülke içerisinde ekonomi, güvenlik, altyapı ve hizmetler bağlamındaki önemli gelişmeler Dibeybe'nin imajını meşruiyetini güçlendirmiştir. Bu bağlamda aralıktaki seçime Libya'da demokrasiyi destekleyen yerel aktörlerin daha hazır şekilde katılması ciddi bir başarıyı beraberinde meşru hükümet açısından getirebilir ve darbeci kampın Libya siyasetinde gerilemesini sağlayabilir. Diğer taraftan darbeci kanadın da seçim sürecine yönelik hamleleri ve hazırlıkları söz konusudur ve bu durum Libya'daki gelişmeleri daha karmaşık hâle dönüştürmektedir. ■